

Sarusi Mihály

Szabad lélek, magyarnak számkivetve

Felkérésre írt, ám kiadatlan vallomás 1985-ből

Nincs az a hétpróbás besúgó, ügyész vagy más efféle, aki ki tudná belőlem szedni ezt a vallomást. József Attila nem kér ilyesmire, de emléke előtt színvallásra kényszerülök. Bizonyára azért van ez így, mert míg az ügyész - bajtársaival egyetemben - a mindenkiben ott rejtőző tyúktolvajlásnyi bűnt akarja halálos ítélettel jutalmazható gaztetté fölfújni, a költő mindössze az igazságra kíváncsi. Érzem, Attila szomorú szeme elé csak tiszta szívvel állhatok.

Attila harminckét éves volt, én huszonnégy, amikor majdnem ugyanaz a semmi virított szívrünkben. 1937, 1968.

Huszonnégy évesen azt éreztem: nincs tovább. Mert rámdúlt a világ! Úgy éreztem, de így is volt. Mert nem sikerült semmi. Se a szerelem, se az írás, se semmi.

A szerelem azért nem, mert... S itt sorolhatnám. Mert már akkor fölütötte a fejét az a magatartás, amely mára "a harmadik integrálása" címén adja el magát; már akkor kezdett nevetséges, érthetetlen, bolond dolog lenni, hogy emberfia asszonyt akarjon, családot. Ráadásul olyan emberként, aki írónak készül. Író és család?! Na ne hülyéskedj... Nagyon nevetséges lehettem.

Akkor, úgy látszik, engem se lehetett szeretni.

Az írással meg azért volt bajom, mert bár eme első esztendőik terméséből utóbb, 15-20 éves késéssel sok minden megjelent, akkor a szerkesztők /hangadó/ többsége elutasított. Például: a debreceni kollégium téli estéin fabrikált /1967-beli/ Pázsit csak 1981-ben kapott szót, az Új Írásban - végre, Gáll István jóvoltából -, 1983-ban pedig a Kőrkep szerkesztője vette észre; ha igaz, szerepelni fog a következő /1987-es? 1997-es?/, már kész novella-kötetemben. E példát azért vagyok kénytelen eldövenni, mert egy dolgot azért csak bizonyít: nagyon rossz írás nem lehet. Ám akkor, a hatvanas évek végén, egy-két /leszavazott/ szerkesztő kivételével, minden fölszentelt irodalmár elutasította, mint szemetet.

Éreztem, hogy valami igazságom azért csak lehet! Szerelemben, írásban, mindenben. A környezet arra intett: tévedsz, vadd be, rossz úton jársz!

Azt is lehet mondani /mondták is/: menj vissza inkább borbélynak!

Se lány, se könyv, se család.

Mert a családommal se boldogultam.

Húszévesen apátlan-anyátlan árva lettem. Merthogy anyámat elragadta a szarkómája, apám pedig, mikor még ágyában nyöszörgött a párja, kurvát költöztetett a lánya, húgom, szomszédos, csak édesanyánk halálra vált rekamiéja felől megközelíthető szobájába.

És akkor, 64 karácsonyán, a sereg nem engedett haza a temetésre.

65 tavaszutóján megszöktem katonáéktól. Összeomoltam, nem bírtam elvi-

selni úgy az életet. Haza, csak haza! Mert még hittem, reméltem: hátha megmaradt az otthon. Így, annak ellenére.

Hadbíróság, Fő ucca, honvédkórházi vizsgáldás. Nyilván nem lehettem ép elmével. Hogy csak úgy, kapjam magam.

Néhány emberséges tiszt jóvoltából - egy volt, kettő? se több, se kevesebb - leszereltek. Mindig ez volt a szerencsém: ha százan föltaszítottak, egyen-ketten azért mellém álltak, belém karoltak.

Sajnos akkor, 65-ben, nem biztos, hogy túléltem a Moldova által leírt, rémségeiről hírhedt Futkosót.

Gyöngé, túlérzékeny gyerek lettem, mint Attila? Érzékeny, akit a külvilág túlzottan érzékennyé tesz, alkalmanként betegesen érzékennyé; amiből aztán már sikerülhet valami... korai fejfát érő ballépés.

Talán a családi múlt mentett meg? Hogy anyám haláláig, húsz évig - a későbbi robbanást sejtető rossz előjelek ellenére - hagyományosan meleg otthonban gyarapodhattam? Hogy az utolsó pillanatban valami - tán az, ami anyámból bennem megmaradt - visszafogott?

Szóval se ez, se az, se semmi.

Akkor még az egyetem.

Zsillérek unokája, prolik gyermeke vagyok, akiben meglehetősen eleven: a szegénység-élmény, az e nyomorból kivirágzó úrelenesség, gazdag asztalgját gyűjtő kedv, éhe szépnék, tisztességnék. Éhe egy szabad társadalomnak.

Zsillérvadék, akiből szakmunkás lett, s e szakmunkás az Úr 1963., a magyar szocializmus ki tudja hanyadik /mert ki tudja, honnan, 44-től? 45-től? 48-tól? 49-től? 53-tól? 56-tól? 57-től? 1999-től? számítandó/ évében arra vetemedett, hogy fölsőtanodába jelentkezett. Mivelhogy a hölgyek hajának bodorítása, nyakának kibernetválása, satöbbi közben arra is volt ideje /meg kell hagyni: jól kereső segédként/, hogy úgynevezett levelező tagozaton gimnáziumot végezzen, s hogy ottan kitűnőre vitte föl az első osztályban még közepes bizonyítványát, úgy gondolta: mért ne? Proligyerek, jól tanul, netán-tán: tehetséges munkásgyerekek, éppen ezekről írál annyit a kancellária, hogy így meg úgy meg amúgy a tehetséges szegény, akarom mondani munkás és paraszt gyermekek segítése, így meg úgy, hapci. Hogy ebben a rendszerben fölemelik!

Fő!, az égis.

Most az jönne a számra: letaszítottak.

Pedig ez igazságtalan. Ahogy József Attilát nem a burzsoá Magyarország lökte Szárszón vonat elé, úgy engem se a proletárdiktatúra államának is mondott magyar népi demokrácia lökött ki 1968. november 4-én a debreceni kollégium második emeleti ablakán.

Kimondtam.

Nem és nem. Se Őt, se engem.

63-as kitűnő érettségim után sehova se vettek föl. Mert bár a lehető tíz pontból /ha jól emlékszem:/ kilencet szedtem össze a pesti egyetemen, a gimnáziumi, érettségit megelőző hármások, négyesek alaposan lehúztak. A fölvételin, a duma ellenére, nem azt nézték, honnan hová tartok, hanem: vettek egy igen egyszerű szá-

mológépet /egy-egy dróton tíz, jobbra-balra húzogatható golyó/, összeadták, és kész.

Újra és újra. Csak majd a negyedik, a debreceni sikerül. Ahol már, úgy emlékszem, nem számított az előzmény, csak a fölvételi vizsga. S így már, a tízszeres túljelentkezés ellenére, bekerültem.

Persze csak én lehettem a hibás: nem vétettem magam észre a jól képzett káderokat kinevelő jól képzett káderok kiseded csapatával.

Kivétel, kicsim, te kivétel vagy, az voltál, míg Attila sorsa a maga idejében általános volt - int valaki mellettem.

Meglehet, de.

De ahhoz a toronyugráshoz, a 68-ashoz ez is jócskán hozzájárult.

Most mondjam azt, hogy engem a bolsik gyilkoltak? Ahogy Attilát a burzsik?

Se így, se úgy.

Az a gyanúm, valami másról van szó.

Azt mondja Attila: anyjának törekeny termetét a tőke megtörte. És az én anyám erős termetét az 1945 utáni tizedekben ki a jó isten törte meg? A szélbal, a túlbal, a széltúl?

Van nekik elég bajuk, ezt nem fogom rájuk.

Századelő, századunk dereka..., vége. Most, a nyolcvanas években vajon egész fazékkal jut-e a három gyermekét egyedül nevelő magyar mosónő asztalára? S telik-e szép ruhára, nyalókára? Könyvre, teljes életre? S vajon hány tehetséges szegénygyereket tanácsol el épp e pillanatban a tanulástól /mint engem hajdan/ pofonnal az apja? Nem azért, mert rossz az öreg, csak mert a nyomor ilyen.

A tanítóképzőben - ha jól emlékszem - havi kétszázból éltem. /Vesd össze: kétszáz pengő a húszas, harmincas évek, és kétszáz forint a hatvanas évek Magyarországnál!/ Három esztendőn át: ebből a segélyből /szociális ösztöndíjből?/ koszt-ra, kvártélyra tellett, merthogy a diákszálló igen olcsó multság volt még akkoriban. Többre semmire. Tankönyvre, tollra, irkára még valahogy; hogy hogy, máig se értem. Ja igen: minden második félévben /többször nem mertem/ rendkívül szociális segélyt kértem, s ebből az évi ötszázból futott ingre, pantallóra. Alsógatyával, orrtörővel az útrabocsátó borbélyműhely drága asszonynepe látott el három magyar évre. Ám mozira, pofa sörre, könyvre, szeretőre, vonatra... persze, hogy nem volt miből. Amikor 68 végén a lábam ujjától az államig gipszben hevertem kollégiumi ágyamban, évfolyamtársaim /karácsonyi ajándék gyanánt/ rövidesen gipsztelenítendő, elormóltanodott ballábamra való gyöngye, magosszárú cipellővel leptek meg. Igen szép jézuska volt.

Ennyit tán Attila is kapott a burzsiktól.

Mondom, 68 végén összetörtem magam. Előtte odajutottam, hogy végzek magammal, végzek az egészszel. Aztán, utólag okoskodom, föltámadt bennem az élet ösztöne, és - mondok, most gyanítom csak - úgy változott az elképzelésem, hogy ugrom bár egy jókorát, de azért igyekszem megmaradni.

Éreztem: szétrobbanok! Össze kell tömöm magam, hogy megússzam.

Épp azt rombolta szét /egyebek közt/ e század, ami megerősíthetne, fölkészíthetne bennünket a hasonló helyzetekre: a családot. Azzal, hogy asszonyainkat közprédává tette, szalag mellé állította, traktorra ültette, s beléjük verte: ez az igazi! Velünk pedig, ugyancsak máig, azt akarják elhitetni, hogy nem az asszony, a gyermekét mejje tejével nevelő anya, a gömbölyödő kis hasát méregető fia-

talasszony a legszebb! Nem, nem ez a letűnt osztálytársadalmakat idéző klerikális, a nőket kizsákmányoltságukban istenítő reakciós agyrem! Nem, hanem: a cemende. A meztelenségét ingyér, pusztán jókedvében, férfiaságunkat-érzékelnékségében fölkínáló uccarongya.

Csoda-e, ha ezeknek nem kell ma József Attila? Hogy József Attila ma aligha divatos, portékája /költészete/ aligha kelendő. Attila, meg a harmadik integrálása... Hát ez valóban nem megy.

Haza, szerelem, szabadság... Milyen elavult érzelmek, elkopott szavak /szidja is egy úr az egyik minapi Kritikában/. Inkább: Irány a szabad, szülőföldünk határain túli világ! Irány az unatkozó szomszédasszony öle! Irány a főnök kinyalandó ülepe! Méghogy Attila gyermekteg tisztasága.

Kiszámítottam, rosszul számítottam, mert tényleg majdnem belerokkantam. Lábom, gerincem roppant, reccsent. Az a debreceni orvos tette, hogy csoda esett: a roncs Kurtuczból ép, egészséges /csontú/ Sarusi lett.

Az az ugrás megjavított. Megkeményített. Ha te, hát én is.

S azóta, változatlanul, Attilával álmodom egy kis szabadságot.

De ha a te szerelmed is úgy szeret, hogy közben ropogós cipót süt másnak, s az ágyból kikelvén azt súgja, még igen fújtatva: a másik jobb volt... Vajon.

Túléltem-e volna?

A fő ok, mégis, azt hiszem: a magyar Tahónia.

Attilára újabban akkor nyitok ajtót, amikor jó levegőre kívánkozom. Meg még akkor veszem elő, amikor keresem az e lassan tán mégiscsak tovatűnő világ lényegét kifejező fogalmat, s a gyermekeit /minket/ fölvilágosító Attilához jutok. Az meg, hogy: kapom magam, s eltűnök hirtelen...? Mintha félnék ezektől a túlkeservesektől. Amikor ugrottam, ilyen hangulatban tettem. Talán épp e sorokat mormoltam. Meg hasonló töltetű népdalokat.

Amikor 66-ban fölveteliztem a debreceni tanítóképezde népművelés-könyvtár szakára, marék röplapot leltem az egyik padban. Rajt e vadnyomos költemény, mellette az oktató szó: leányom, te is így jársz, ha kiröhögöd az oktatódat! Satöbbi, még néhány sor hasonló pedagóg bölcsesség. Az egyik öreg tanár követte el ezt a röpcsit, a tanítójelölt lánykáknak adta a kezébe. Igen, hogy elrémtse őket.

Nyilván, mert így jár, aki szabadnak képzelet magát a magyar tömlőcben. A szabad lélek, akit a rabság smasszerai fojtogatnak, kinek szárnyát tollanként tépték, szárnyát s lábát egyenként törték, fejét előbb csak szorították, hasgatták, majd legvégül lecsapták, mert minek az ilyen ember, őrült volt, nem tudott szeretetlenül élni a szerencsétlenje, mi más lehetett, aki jobboldali társaságban elment balra, balosok közt túljobbra, ő, ki a burzsujának: bolsi, a proletárkultúrnokjának meg: fasiszta, pedig ő csak szabad szeretett volna volt lenni.

Flóra írja, Flóra, aki őt /úgy tűnik/ a legjobban érti: ő aztán csak látott őrületet, de nem hiszi, hogy Attila az lett volna. Őtet előbb megbetegítette, majd elütötte a tömeggyilkos század.

Dicsértessék Magyarország.

Amúgy: a demokrácia iskolájának J.A.-osztályában tanultam, hogy porszem is mérheti magát a mindenséggel.

Mondom, dicsértessék.